

BAÁN TIBOR

„ENGEDJETEK A TÁRGYAK BÖRTÖNÉBŐL!

Fodor András költészetéről

Fodor András 1960-ban írt *Kezdeni újra* című versében lírájának koordinátáit is meghatározó módon vall önmagáról, eszményeiről:

lettem futár, ki konok inga módra
teret, időt hitével összeköt:
mint kerékpáros postásfiú éjjel:
a hír parancsát surrogva viszem,
aranypecsét a mellemen a lámpa,
kerek sugárként üzen a szívem.

A futársors kötelmeinek problémái időről-időre megrázzák a személyiséget. Fodor e lélektani kataklizmákról csilapított rengések formájában ad hírt. Ilyen híradásnak tekinthetjük az *ítélet* című verset. A műben a költő a büntelen bűnösség vádjával viaskodik, mikor a korszak hallgatólagos elvárásaival polemizálva, a heves világátélés, a magasra csavart lángú szenvedély lényegében romantikus indítékú követelményével szemben választja önmagát, vagyis - mint ez a korszak lírájából kitűnik - a józan értelem, a szabályozott szenvedély, a másokért élő hasznosság, a cselekvő hűség programját. A „testvérsokaság” szolgálatát.

Mindezen túl érdemes fölfigyelnünk arra, hogy az e témakörhöz kapcsolható versek megnövekedett érzelmi, gondolati súlya, határozott intellektualizálódása együtt jár a korábbi alkotásokat, így a *Tengerek, dombok* (1961) című kötet *Át a tengeren* ciklusának verseit jellemző gazdag tárgyvilág bizonyos fokú visszaszorulásával. A *Kikötő, éjjelen* - 1958-ban - még így vall a tárgyakhoz fűződő kapcsolatáról a költő:

Magábaszív a környezet.
Érzéseim a tárgyakban élnek.

S ezt igazolandó, tárgy és érzélem sajátos összevillantására, erre a valóságos „imagista” képre, mely az angolszász líra (Pound, Eliot, Auden) eredményei felé mutat, álljon itt egyetlen példa - ugyanebből a versből:

A mólón üvegépület
embertelen kristálymagánya.

En a kép itt mérnökien pontos és kifejező, mintegy azt su-

gallja, hogy „előbbre valók a dolgok, mint az eszmék” (W.C. Williams). Ehhez képest négy évvel később a *Tárgyak börtöne* tanúsága szerint már problémássá vált a költői ábrázolás frissen meglelt gyakorlata:

Milyen világ is ez, amelyben
nem tudok semmit megszólítani,
csak neveket, csak szavakat tudok:
ez itt a híd, a kút, a kőszobor,
a nikkelrúd, a réz, a keramit...

E tárgyi világból az emberi közösség felé kíván kitörni a költő:

Megdermedek, ha nincs kiért legyek.
Engedjete a tárgyak börtönéből!

Mindezek után érthető, hogy az emberi jelenlét igénye felerősödik a korszak verseiben.

Érdeemes erre odafigyelnünk, mert e pillanattól fogva Fodor amúgy is emberközpontú lírája a korábbi költői eredmények szintézisaként, megőrizve a valóság plasztikus leképezésének korábbi eredményeit egyre több közösségi jeggyel gazdagodik.

Az *Ifjúsághoz* ezt így fogalmazza meg:

Nem tudok élni másképp,
örökre csak veletek.
Mikor már megromlik a pátoz,
megkövül minden romantika,
a sorsnak akkor is felel majd
hűségem válasza.

A költő közösség és egyén dialektikus kapcsolatában találja meg helyét. Ez az önfelfedezési folyamat, mely - szükségszerűen - mégsem csak az én, hanem az én és a világ, az én és az ők kapcsolatrendszerének fölfedezését is jelenti, egyre mélyebb számvetésre készíti a költőt. Ez az öntudatos, elszánt számvetés jellemzi valamiképp a korszak majd minden versét [*Az ifjúsághoz, A szemhatalma, Hunyorgó, távoli ég*], de megrendítő erővel jelen van a Takáts Gyulának ajánlott *Szomjúságban* és a Fülep Lajosnak címzett *Pannóniában*. A szonátaszerűen építkező, három tételes műben a költő barátai - Fülep Lajos és Hemádi Gyula - nyomdokán haladva, mintegy az

ő szemükkel látja és fedezi fel szűkebb pátriájukat, majd ehhez a pontos megfigyelésekből kikerekedő, egyre monumentálisabb vallomáshoz illeszti a magáét:

Azt mondják, hogy a lélek vizek fölött lebeg.
Vizek színén megismerem a szülőföldemet.

A biblikus utalás, ha fokozza is a tárgy fontosságát, mégsem ez a célja a költőnek. Épp ellenkezőleg: a mítosz el- lenében ezúttal is a realitás kártyáját kívánja kijátszani. A szülőfölddé élt táj, a tájból kinövő ember sorsközössé- ge foglalkoztatja:

Ne legyen jelképpé a táj, legyen csak önmaga.
Disznóolak mögött inog a szittyák jogara.
Egyféle szentelt vízbe nyúl vágóhíd és malom.
Kín és öröm egymásba lép nyugalmas arcomon.
A puszták fulladt csöndje és a meredek hegyek,
hol a makacs szimetriák csapdái kéklenek.
Itt bukdácsoltak tengelyig sárban a gyászokcsik.
Őseim fejfája mögött a halastó vakít.

A közelképek, mint érzékelhető, nemcsak a személyes és a történelmi sors magyarozatát adják, hanem a realista módon megélt, szépítés nélküli haza- és szülőföldszeretet mélyebb összefüggéseiről is vallanak.

Természetesen a korszak verseiben nemcsak a meg- rendítő komolyság hangjait fedezhetjük fel, jelen van az ironia is [*Titánok toborzója*], sőt a megeseimmitő gúny [*A tenger bitófái*]. A költői hatásesszközök bővülése egyébként a korábban említett *lélet* esetében is kimutat- ható, ahol a költő a Babits-csal perlekedő József Attila szavait olvassa önfejlére:

Mit botladoz megmért szavad
lángforgató viharba,
ha torkod nem a szenvedély
lángszomja tépi, marja:

A *Titánok toborzója* az előbbi utalásnál rejtettebb módon ad poétikai leckét - visszautalva némiképp Rimbaud klasszikus költői gesztusára - az elbizakodottság titánja- inak. Rimbaud Banville urat így oktatta [*Amit a virágokról mondanak a költőnek*]:

„...de a Művészet, Kedvesem,
immár nem az - ezt végre érd fel -,
ha egy ritka fát éhesen
elnyel egy boa-hexaméter!

Fodor szintén a hatásvadász módszerek ellen kel ki:

Együgyű gyermek, - ám ha játszik,
reánkusztija alamuszi daccal
kürtök, dobok battériáit.

Nem érzi még
mi háborog, mi forr,
mi kínlódik a felület alatt,
de tudja már a lopott színözönf,
a fülvakító effektusokat.

Az idézett magatartással szemben, a „hamis színözön” ellenében tudatosan választja a szürkét:

De jobb nekem, ha maradok
kamatok nélkül, szürke körben...

A „szürke” vállalása szükségképp jelenti a hétköznapiok nyelvének lírai fölfedezését, ami mégsem jelent stílári- szürkeséget, egyhangúságot. E színről ugyanis a költő- nek különvéleménye van, mint ez a jóval később írt *A bá- bu vére* című kötetben található *Nem kell* következő rész- letéből is kitűnik:

Gerjesztett mámorok, dühök közt
pávázó tarkaságban
nagyon lenézitek a szürkét?
Pedig nincs nála tisztességesebb szín,
nincs nála gazdagabb,
mert
minden benne van

S hogy ebbe a programba mi minden belefér, arról sokat elmond Fodor e korszakának érzékeny líraiságú re- meke: *A csend szólítása*. Azzá teszi a szuggesztív pon- tosság. Az a viszonyítási rendszer, amiben irányok, anyagok, formák, minden a helyére kerül. A költő József Attilát idéző módon: a tárgyak, dolgok gazdájaként jár- kel. Búcsúzik. Bűvészi a mozdulat, ahogy érintése nyomán a hétköznapiok szögletes, merev, kemény tárgyai megelevenednek:

Megsimítom a padok vállát,
felröptetem a páros pavilon
szárnyas lepke-tetőit,
megpengetem a cementlépcső
égnek eredt, hatalmas xifolonját.

Megfigyelhetjük, hogy ez az antropomorfizált valóság, mert a költő érzelmi birtokává vált - ritka pillanatként - ember és világ harmonikus kapcsolatát fejezi ki. A vers hatásának másik titka, hogy az esti világ sejtelmesen ár- nyékolt képeihez hatásosan illeszkedik a „piano” elő- adás. Az idézet egyben azt is igazolja, hogy a tárgyi vi- lág elől az emberi közösséghez föllebbező költő, megő- rizve a tárgy direkt versbe emelésének igényét, egyre in- kább ember és tárgy harmóniájában oldja fel a koráb- ban említett konfliktust, ami a „tárgyak bőrtöne” és a sze- mélyes emberi jelenlét igénye között feszült.